

alimara

Revista de Treball Social
Època 5 / número 56 / Juny 2011

Consell de
Mallorca

Núm 56

Època 5. Juny 2011

Edita: Institut d'Afers Socials
Consell de Mallorca

Coordinació i redacció:
Servei de planificació i documentació.
General Riera, 67
07010 Palma

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió
dels seus autors.

Contractació pública socialment responsable

Santiago Lesmes Zabalegui,

advocat.

Consultor especialitzat en Contractació Pública Sostenible,
i Responsabilitat Social

*L'esperança no és ni realitat ni quimera.
És com els camins de la Terra:
sobre ells no hi havia camins;
els han fet el gran nombre de transeünts.*
LU XU

CONCEPTE I FONAMENTS

A Noruega, el percentatge de dones que ocupen càrrecs en els consells d'administració de les empreses ha passat del 7% l'any 2002, al 44% el 2010. Aquest avanç ha estat possible per l'esforç legislatiu en el sentit de convertir la igualtat de drets en una igualtat efectiva i, en concret, per una normativa d'exigència de quotes que va ser promoguda pel Partit Conservador amb el vot favorable de l'esquerra parlamentària (unanimitat de l'arc polític). El seu impulsor, l'exministre d'Indústria Ansgar Gabrielsen, argumenta la seva aplicació en primer lloc per raons merament econòmiques i d'estratègica empresarial, però acaba la

seva exposició amb una lògica i contundent frase: "Si les empreses tenen contractes amb l'Administració i es beneficien de subvencions, hauran de respectar aquest equilibri".

L'exemple il·lustra allò que aquest article pretén abordar, tant des del punt de vista jurídic com des de l'ètic, ja que es tracta de demostrar, precisament, no sols la plena compatibilitat d'ambues facetes, sinó el seu potencial sinèrgic. D'aquesta manera, ens hauria de semblar incongruent transferir fons públics –ni que sigui com a resultat d'una contraprestació– a una empresa que contamina, obviï la seguretat i salut en el treball, incompleixi l'obligació de tenir un 2% de la plantilla amb persones amb discapacitat, o no respecti els drets laborals bàsics.

Un exercici de sentit comú ens hauria de portar a la conclusió que seria més coherent utilitzar els fons públics contractant amb aquelles empreses que no sols evitin perjudicis, sinó que cooperin en la cohesió social i la sostenibilitat ambiental. Així ho indica l'"Informe de la Subcomissió del Congrés dels Diputats per potenciar i promoure la Responsabilitat Social de les Empreses", aprovat per unanimitat dels grups parlamentaris, la recomanació executiva número 24 del qual assenyala literalment:

"Incloure en els plecs públics de compres i contraprestacions aspectes que prevalguin la RSE (Responsabilitat Social de les Empreses). La compra i contractació públiques han de ser clares eines per a l'impuls de la RSE, enviant senyals al mercat que seran reconegudes les empreses que ofereixin a la societat un valor addicional en matèria ambiental i/o social".

No obstant, cenyint-nos a la pràctica habitual, quan un ajuntament diputació, mancomunitat, empresa pública o comunitat autònoma adjudica un contracte (de neteja, recollida de residus, una obra, etcètera), per norma general atén de forma preferent el preu i sol obviar criteris com la inserció laboral de persones amb discapacitat o el comerç just, evitant així l'oportunitat de generar un benefici afegit. Amb aquest sistema de curt abast, les polítiques de contractació pública, en el millor dels casos, produeixen un efecte neutre i, en el pitjor, ocasionen conseqüències negatives.

Cal advertir que la contractació pública té una suma quantitativa molt important, ja que el conjunt de les administracions públiques conformen el primer agent econòmic, el més important generador indirecte d'ocupació i el consumidor amb més alta influència sobre el mercat. La contractació d'obres, béns i serveis que fan (dades d'Eurostat) supera el 16% del Producte Interior Brut, la qual cosa suposa més de dos mil euros per habitant i any. Per tant i en primer lloc, cal exigir una utilització eficient dels pressuposts públics, ja que la Contractació Pública Sostenible no sols no incrementa el preu d'adjudicació, sinó que suposa un estalvi demostrable. La Compra Verda, Social o Ètica es converteixen en Contractació Pública Eficient perquè l'administració millora la nostra qualitat de vida i optimitza els recursos disponibles.

Tampoc no podem obviar que correspon als poders públics el deure constitucional de promoure les condicions favorables per al progrés social i econòmic. Així doncs, s'ha de convertir en un referent, mostrant de forma exemplar el camí a les empreses i a la ciutadania per adoptar conductes sostenibles i responsables. De cap manera seria coherent requerir a les empreses privades que fomentin polítiques d'igualtat o que compleixin la Llei d'Integració de Minusvàlids si aquest requisit no s'integra en la contractació pública.

Adverteixi's un matis: en referir que l'administració pública ha d'avançar en aquest sentit, no es tracta exclusivament que els càrrecs públics o els òrgans de

govern adoptin les mesures necessàries, sinó que cal apel·lar a la responsabilitat individual de cada tècnic, interventora o secretari, perquè tots han d'exercir, també, les seves funcions de manera responsable, de la mateixa manera que a ningú se li acudiria argumentar que només qui treballa en l'àrea de medi ambient ha de reciclar paper o ha d'apagar els llums de l'oficina quan marxi.

I si hem glossat la seva importància quantitativa, no desmereixen les seves virtuts qualitatives, ja que les clàusules socials permeten generar un cercle viciós d'impacte enorme: si les administracions públiques exigissin als seus licitadors el compliment de certs estàndards socials i ambientals, les empreses competirien entre elles per complir-los i fins i tot millorar-los per ser-ne les adjudicatàries. I, per afegit, s'estendria l'exemple a la ciutadania que disposaria de models d'empreses més responsables. L'efecte es multiplica gràcies al caràcter transversal de la contractació i les sinergies que estableix amb les diverses polítiques públiques, siguin d'igualtat, de cooperació al desenvolupament, d'inserció laboral, mediambientals o de qualitat en l'ocupació.

Considerant, doncs, els beneficis qualitatius i la seva importància pressupostària, és evident que la contractació pública ens proporciona una eina política d'enorme impacte en els àmbits social i ambiental. Per tant, es tracta de proposar que, a través de la incorporació de clàusules socials i ambientals en les licitacions, es prevalgui, s'exigeixi o es valori les empreses segons el seu percentatge de plantilla indefinida o de persones amb discapacitat, les seves polítiques d'igualtat o de salut laboral, la qualitat ambiental de la proposta, el compliment de convencions internacionals de la OIT, o s'estableixin preferències per a la contractació d'empreses d'inserció i centres especials d'ocupació.

Per acabar aquest pròleg, res millor que citar la publicació recent de la Direcció General d'Ocupació, Afers Socials i Igualtat d'Oportunitats de la Comissió Europea "Adquisicions socials. Una guia per considerar aspectes socials en les contractacions públiques". Es tracta d'un informe que, a manera de guia, ha estat elaborat a partir del SEC(2010) 1258 final, l'elaboració del qual ha necessitat més de dos anys i en el que s'ha ofert la possibilitat de participació a tots els estats membres i a diversos experts amb la finalitat de clarificar les possibilitats dels ens públics d'incorporar qüestions socials en els contractes. Així marca la següent definició:

Contractacions Públiques Socialment Responsables (CPSR):

Les CPSR es refereixen a les operacions de contractació que atenen un o més dels següents aspectes socials: oportunitats d'ocupació, treball digne, compliment dels drets socials i laborals, inclusió social (incloses les persones amb discapacitat), igualtat d'oportunitats, disseny d'accessibilitat per a tothom, consideració dels criteris de sostenibilitat, incloses les qüestions de comerç ètic i un compliment voluntari més ampli de la responsabilitat social de les empreses (RSE), al temps que es respecten els principis consagrats en el Tractat de la Unió Europea (TUE) i les Directrius de contractació. Les CPSR poden ser una eina molt eficaç per avançar en el desenvolupament sostenible i per assolir els objectius socials de la UE (i els estats membres).

La Guia argumenta que "les contractacions públiques socialment responsables (CPSR) tenen per objecte establir un exemple i influir en el mercat", i detalla els avantatges desplegant els següents epígrafs:

2. Els possibles avantatges de les CPSR.

2.1. *Ajudar en el compliment de lleis socials i laborals, inclosos els programes i els compromisos de polítiques nacionals i internacionals relacionats.*

2.2. *Estimular mercats amb consciència social.*

2.3. *Demostrear habilitats de govern sensibles als aspectes socials.*

2.4. *Fomentar la integració, per exemple, persones amb discapacitat, petites empreses, dones o minories.*

2.5. *Garantir despeses públiques més eficaces.*

LEGISLACIÓ

Feta aquesta introducció, aprofundim en l'àmbit jurídic, ja que comptam amb legislació relativament recent –comunitària i nacional- que, de forma definitiva, ha incorporat referències i articulats sobre la inclusió de criteris socials pel que fa a l'adjudicació i execució de contractes públics.

La primera i obligada al·lusió és a la Llei 30/2007, de 30 d'octubre, de Contractes del Sector Públic (CSP), que en la seva Exposició de Motius (Fonament IV.3) assenyala:

Incorporant en els seus propis termes i sense reserves les directrius de la Directiva 2004/18/CE, la Llei de Contractes del Sector Públic inclou substancials innovacions pel que fa a la preparació i a l'adjudicació dels negocis que s'hi sotmeten. Sintèticament exposades, les principals novetats afecten la previsió de mecanismes que permeten introduir en la contractació pública consideracions de tipus social o mediambiental, configurant-les com a condicions especials d'execució del contracte o com a criteris per valorar les ofertes, prefigurant una estructura que permeti acollir pautes d'adequació dels contractes a nous requeriments ètics i socials, com són els d'acomodació de les prestacions a les exigències d'un comerç just amb els països subdesenvolupats o en vies de desenvolupament com preveu la Resolució del Parlament Europeu en Comerç Just i Desenvolupament [2005/2245 (INI)] ...

Es tracta d'una veritable declaració d'intencions, ja que indica no sols que la incorporació de criteris socials suposa una de "les principals novetats" de la llei, la qual cosa els atorga una considerable importància, sinó que, a més, aporta dues pistes importants per establir la seva aplicació: condicions especials d'execució (és a dir, obligacions), i criteris per valorar les ofertes (criteris d'adjudicació de caràcter social).

En realitat, les novetats socials i ambientals de la LCSP vénen determinades per la transposició de la Directiva 2004/18/CE del Parlament Europeu i del Consell de 31 de març de 2004 sobre coordinació dels procediments d'adjudicació dels contractes públics d'obres de subministrament i de serveis, de la qual començam citant-ne dos apartats de la seva Exposició de Motius:

Considerant 1: "... la present Directiva es basa en la jurisprudència del Tribunal de Justícia, en particular, la relativa als criteris d'adjudicació que clarifica les possibilitats amb què compten les entitats adjudicatòries per atendre les necessitats dels ciutadans afectats, sense excloure'n l'àmbit medioambiental o social sempre que aquests criteris estiguin vinculats a

l'objecte del contracte, no atorguin a l'entitat adjudicadora una llibertat d'elecció limitada, estiguin expressament esmentats i s'atenguin als principis fonamentals enumerats en el considerant 2".

Considerant 46: "... per tal de garantir la igualtat de tractament, els criteris d'adjudicació han de permetre comparar les ofertes i avaluar-les de manera objectiva. Si es reuneixen aquestes condicions, determinats criteris d'adjudicació econòmics i qualitius, com els que es refereixen al compliment de les exigències mediambientals, podran permetre que el poder adjudicador satisfaci les necessitats del públic afectat, com es definiren en les especificacions del contracte. En aquestes mateixes condicions, el poder adjudicador podrà regir-se per criteris destinats a satisfer exigències socials que, en particular, responguin a necessitats -definides en les especificacions del contracte- pròpies de les categories de població especialment desfavorides a les que pertanyin els beneficiaris/usuaris de les obres, subministraments i serveis que són objecte del contracte".

És cert que fins a l'aprovació de la nova legislació comunitària i nacional de contractes públics, la normativa no deia res sobre criteris socials o ambientals, però ara totes les salvaguardes legals s'han superat ja que, tant la Directiva Comunitària com la LCSP, incorporen articulat divers que orienta vers una contractació pública amb finalitat i continguts socials. Aquest seria el resum:

- **Prohibicions per contractar.** L'article 49 de la LCSP recull la prohibició per contractar amb les administracions públiques aquelles empreses que haguessin estat sancionades per infracció greu i amb caràcter ferm per vulneració de diversa normativa ambiental (Decret d'Avaluació d'Impacte Ambiental; Llei de Costes; Llei de Conservació d'Espais Naturals i de la Flora i la Fauna; Llei d'Envasos i Residus d'Envasos; Llei d'Aigües, etc.). Igualment en matèria de drets dels treballadors, en matèria d'integració laboral i d'igualtat d'oportunitats i no discriminació de les persones amb discapacitat o per infracció molt greu en matèria social d'acord amb allò que disposa el Text Refós de la Llei sobre Infraccions i Sancions en l'Ordre Social, aprovat pel Reial Decret Legislatiu 5/2000, que ha estat expressament modificat per donar cabuda a la prohibició per contractar aquelles empreses que vulnereu l'establert a la Llei Orgànica 3/2007 per a la igualtat efectiva entre dones i homes.
- **Especificacions Tècniques.** L'article 101 de la LCSP i l'article 23 de la Directiva 2004/18CE, assenyalen la possibilitat d'exigir determinades especificacions tècniques ambientals, per exemple, certificacions o etiquetes ecològiques, de la mateixa manera que es podrien requerir referides al comerç just, o a criteris d'accessibilitat i disseny universal per a totes les persones.
- **Contractes Reservats.** Disposició Addicional Setena de la LCSP i article 19 de la Directiva 2004/18/CE. Permet adjudicar contractes públics directament als Centres Especials d'Ocupació i Empreses d'Inserció Sociolaboral. Es tracta d'un apartat especialment interessant perquè estableix una excepció als principis d'igualtat, no discriminació i lliure concurrència dels licitadors.

- **Criteris d'Adjudicació.** Article 134 de la LCSP. Permet incloure característiques d'índole social o ambiental que seran baremades o puntuades per determinar l'empresa adjudicatària del contracte. Per exemple, el nombre de persones desfavorides que seran beneficiàries de la prestació contractual o la màxima eficiència energètica de la proposta presentada.
- **Criteri de Preferència.** Disposició Addicional Sisena. Estableix l'adjudicació preferent per a aquelles propostes presentades per empreses que tinguin en la seva plantilla persones amb discapacitat o bé en risc d'exclusió social, per a les entitats sense afany de lucre i per a les organitzacions de comerç just.
- **Condicions d'Execució.** L'article 102 de la LCSP i 26 de la Directiva Comunitària faculden per establir veritables obligacions en la fase d'execució dels contractes públics. Literalment, a la LCSP: "... podran referir-se, especialment, a consideracions de tipus mediambientals o a consideracions de tipus social, amb la finalitat de promoure l'ocupació de persones amb dificultats particulars d'inserció en el mercat laboral, eliminar les desigualtats entre l'home i la dona en aquest mercat. Combatre l'atur, afavorir la formació en el lloc de feina o altres finalitats que s'estableixin amb referència a l'estratègia coordinada per a l'ocupació, definida a l'article 125 del Tractat Constitutiu de la Comunitat Europea, o garantir el respecte als drets laborals bàsics al llarg de la cadena de producció mitjançant l'exigència del compliment de les Convencions fonamentals de l'Organització Internacional del Treball".

Així, la legislació permet expressament assenyalar les condicions imperatives de caràcter social i ambiental per a l'execució del contracte. Per exemple, que l'empresa adjudicatària contracti un nombre de persones en situació o risc d'exclusió social, que es garanteixin els drets laborals bàsics, o bé que l'ocupació de productes i processos de producció garanteixin el respecte al medi ambient.

En resum, els darrers canvis normatius han incorporat criteris socials i ambientals en les compres i contractes públics, per la qual cosa cal concloure que aquesta aparent dicotomia entre polítiques socials i contractació pública s'ha de donar per tancada. Encara més, el legislador deixa clar que aquestes referències no constitueixen una simple declaració d'intencions o un mer *desideratum*, sinó un autèntic deure dels poders públics. Quant a això, recordem que la LCSP ho considera "una de les principals novetats de la llei" i alguna normativa autonòmica fins i tot va més enllà. Vegem-ne dos exemples:

- Llei 3/2011, de 24 de febrer, de mesures en matèria de Contractes del Sector Públic d'Aragó.

Article 3.- Principis rectors de la contractació.

1. *Les entitats sotmeses a aquesta Llei atorgaran als licitadors i candidats un tractament igualitari i no discriminatori i actuaran amb transparència, respectant la jurisprudència comunitària i l'emanada de la resta de tribunals, així com les resolucions del Tribunal Administratiu de Contractes Públics d'Aragó.*

2. *En tota contractació es buscarà la màxima eficiència en la utilització dels fons públics i en el procediment, atenent la consecució d'objectius socials i de protecció ambiental quan tinguin relació amb la prestació sol·licitada i comportin directament o indirecta avantatges per a l'entitat contractant.*

- Llei Foral 6/2006, de 9 de juny, de Contractes Públics de Navarra.

La present Llei Foral és també sensible a les preocupacions mediambientals i socials i, per això, preveu la incorporació de criteris de caràcter social i mediambiental en la contractació, sempre que la seva utilització no limiti o restringeixi indegudament la competència... Aquesta regulació permet que la contractació sigui un instrument per a l'execució de les polítiques de caràcter social o mediambiental que determinin els poders públics... Aquesta visió instrumental de la contractació pública al servei dels valors superiors que consagra l'ordenament s'ha traslladat al text evitant el tractament de la contractació pública amb una visió economicista de caràcter unilateral i simplista.

BONES PRÀCTIQUES

Del que diu al que fa no hi cap gran tret i, com que un article jurídic no s'assembla en res a un monòleg del Club de la Comèdia, tal volta sigui oportú cloure l'apartat teòric i mostrar algunes experiències exemplaritzants, exposant en quins àmbits de la política social es poden intervenir des de la contractació pública i com ho han escomès algunes Administracions Públiques.

- **Discapacitat.** A Espanya hi ha tres milions i mig de persones amb discapacitat. La seva taxa de desocupació triplica la mitjana ordinària amb un valor d'activitat inferior al 35% a causa de les escasses oportunitats laborals.

Els ministeris d'Educació i Defensa, com la Comunitat Autònoma de València (Decret 279/2004, de 17 de desembre), requereixen a totes les empreses contractistes el compliment de la Llei 19/1982, de 7 d'abril, d'Integració Social dels Minusvàlids (LISMI), això és, que el 2% de la seva plantilla estigui formada per persones amb discapacitat.

- **Comerç just.** El descens dels preus en el mercat mundial del cafè provoca que 25 milions de famílies productores afrontin les conseqüències d'una greu crisi derivada de les míseres remuneracions que reben pel seu treball, que els aboca, pràcticament, a la pobresa.

Més de quaranta poblacions espanyoles s'han adherit als compromisos de la campanya "Ciutats pel Comerç Just", un dels requisits del qual és incorporar l'exigència d'aquests productes en les seves licitacions (màquines de cafè o de *vending*, càtering, productes tèxtils, pilotes, obsequis i lots de Nadal, etc.).

- **Sinistralitat laboral.** Espanya encapçala la xifra d'accidents laborals de la Unió Europea, que suposen el 20% del total de la UE-15.

L'Ajuntament de Sevilla aprovà el 2004 uns plecs de condicions generals contra la sinistralitat laboral que s'apliquen a totes les adjudicacions i contractes municipals d'obra i a través dels quals es valoren qüestions com el nombre d'accidents i infraccions en la matèria, el pla de prevenció de riscos o la representació especialitzada en seguretat i salut laboral, comprovant a més que els treballadors reben la informació pertinent i els equips necessaris.

- Exclusió social. Nou milions de persones viuen a Espanya per sota del llindar de la pobresa. La desocupació o l'ocupació precària constitueixen les causes principals d'exclusió social i, contràriament, l'ocupació esdevé una de les millors eines a favor de la inclusió social.

En la sessió del Consell Plenari de 19 de desembre de 2008, l'Ajuntament de Barcelona aprovà la mesura de govern "Contractació responsable: nou impuls de la contractació social i ambiental", amb l'objectiu d'enfortir la responsabilitat social i ambiental, i especialment orientar la contractació municipal com a palanca de creació d'ocupació i com a instrument de lluita contra l'atur en els col·lectius socialment més vulnerables.

Una de les mesures suposa l'aplicació de la DA 7ª de la LCSP (els contractes reservats), de manera que un percentatge dels seus contractes públics es reserven per ser adjudicats exclusivament a Centres Especials d'Ocupació (70% de persones amb discapacitat) i Empreses d'Inserció (50% de persones en situació d'exclusió social). El balanç acumulat durant els dos primers anys de desplegament de la reserva social ens dona un volum global de contractació amb empreses d'inserció social i centres especials d'ocupació de 10.946.182 €. El càlcul d'ocupació d'inserció generat a través de la reserva social per a persones discapacitades i excloses socials, s'estima al voltant dels 630 llocs de treball directes (280 el 2009 i 350 el 2010).

- Medi ambient. Espanya ha incomplert els objectius fixats en el Protocol de Kyoto per reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle. Els 15 països que formaven la UE el 2004 havien de reduir les emissions un 8% del 2008 al 2012 quant als nivells de 1990. No obstant, les emissions a Espanya el 2010 superaren en un 51% les registrades el 1990.

L'Ajuntament de Pamplona ha seleccionat determinats contractes per incorporar criteris ambientals: material d'oficina, manteniment de zones verdes, neteja d'edificis, impressió de propaganda i programes de festes, adquisició d'equipament informàtic i compra d'impressores.

El Consell de Ministres, en la seva reunió d'11 de gener de 2008, aprovà el Pla de Contractació Pública Verda de l'Administració General de l'Estat i els seus organismes públics i les entitats gestores de la Seguretat Social. Acord que va ser publicat a través de l'Ordre de Presidència 116/2008, de 21 de gener.

El Pla de Contractació Pública Verda conté ambiciosos objectius per a vuit grups de productes diferents amb les seves corresponents mesures a dur a terme. A més de plantejar objectius i mesures pròpies, el Pla pretén ser complementari i servir de suport a la implantació d'altres polítiques estatals de defensa del medi ambient. Així, s'incorporen mesures proposades en el Pla d'Estalvi i Eficiència Energètica per als edificis de l'Administració General de l'Estat, l'Estratègia Espanyola de Canvi Climàtic i

Energia Neta (Horitzó 2007-2012-2020), el Pla d'Energies Renovables 2005-2010 i el Programa d'Actuació 2007-2012 del Parc Mòbil de l'Estat.

- Precarietat laboral. Mentre que a Espanya més del 30% dels contractes són temporals, la mitjana europea puja fins a l'11%.

La Comunitat de Madrid, a través del Decret 213/1998, establí en tots els contractes públics la valoració del percentatge en plantilla de l'empresa licitadora. L'any 2006 aquesta mesura va ser derogada.

- Igualtat entre dones i homes. La taxa d'activitat femenina a Espanya se situa gairebé un vint per cent inferior a la masculina. De mitjana, les dones a Espanya guanyen en 28% menys que els homes, tenen contractes laborals més precaris i una doble jornada laboral degut a la manca de polítiques de conciliació.

La Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, diu en el seu article 33: "*Les Administracions Públiques, en l'àmbit de les seves respectives competències, a través dels seus òrgans de contractació i, quant a l'execució dels contractes que celebrin, podran establir condicions especials amb la finalitat de promoure la igualtat entre dones i homes en el mercat de treball*".

I per al seu efectiu desplegament, el Consell de Ministres adoptà el 19 d'octubre de 2007 l'Acord pel qual es fixen directrius per a la inclusió en els contractes públics de condicions dirigides a promoure la igualtat efectiva entre dones i homes, entre el contingut del qual es destaca la inclusió de condicions especials d'execució en els contractes públics dirigides a promoure la igualtat.

CONCLUSIONS

Les clàusules socials respecten la legalitat i conjuguen la salvaguarda de principis com la lliure concurrència amb el benefici social i ambiental. La Contractació Pública Socialment Responsable és susceptible de proporcionar molts i duradors beneficis. Considerant aquesta lògica, les experiències ja aplicades i els avantatges inherents, cal animar les entitats públiques en el sentit de desplegar aquestes pràctiques de forma progressiva.

Nombroses Administracions Públiques han aprovat instruccions o circulars que incorporen de forma preceptiva les clàusules socials en els seus contractes públics. A més dels resultats quantificables, aquesta opció facilita molt la seva aplicació als òrgans de contractació per la qual cosa hem d'apuntar que es tracta de la millor pràctica possible en la matèria. A tall d'exemple, destacam l'Institut d'Afers Socials de la Ciutat Autònoma de Ceuta, la Diputació de Guipúscoa o els ajuntaments d'Avilès, Castelló, Irun, Vitòria i Bilbao.

Hem de concloure que hi ha camins més que còmodes pels quals transitar en matèria de contractació pública socialment responsable; la qüestió és posar-se en marxa. I, per cent, Noruega ocupa el primer lloc en l'Índex de Desenvolupament Humà de Nacions Unides, mentre que Espanya se situa en el vintè. Quelcom hi tindrà a veure la seva activa implementació de polítiques socials inclusivament en els seus contractes públics.